

УДК 378.046.4:[351.743:796

Бабенко В. Г., Євдокимова Л. Г., Хапсаліс Г. Л.

ЛІКАРСЬКЕ, ПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ПЕДАГОГІЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ АБО СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ

У статті розглядаються окремі моменти організації лікарського, психологічного й педагогічного спостереження у процесі занять із загальної фізичної підготовки або спортивних змагань, які проводяться з особовим складом Національної поліції України. З'ясовано, що спільна фізкультурно-спортивна й службова діяльність у професійно-психологічній системі «поліцейський-чоловік – поліцейський-жінка», – це абсолютно нормальне, необхідне й обов'язкове явище культурної трансформації, що поступово змінює світогляд, функціонування й соціалізацію нашого суспільства.

Ключові слова: спостереження, Національна поліція України, фізична підготовка, гендерність, спортивні змагання.

Постановка проблеми. Ефективність навчально-тренувального процесу з фізичної підготовки працівників Національної поліції України залежить від правильності підбору й обрання найефективніших форм, методів та засобів, а також обсягів використання, застосування та дозування навантаження на заняттях чи тренуваннях задля досягнення належного результату. Необхідність дослідження цих питань викликана, насамперед, тим, що рівень здоров'я, індивідуальної функціональної, технічної, тактичної, спеціальної, медичної, психологічної, вогневої та фізичної підготовленості й готовності поліцейських потребує постійного підтримання, покращення й удосконалення на дуже високому рівні. Сьогодні це можна здійснити за умов проведення поетапного системного аналізу існуючих процесів формування професійно-психологічної підготовленості та готовності до специфічної діяльності у межах суворого виконання існуючих вимог, норм, директив, наказів і законів, урахувавши, при цьому, стан територіально-регіональної оперативної обстановки та набираючих активних обертів питань гендерної рівності в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі дещо зі згаданого вище вже мало доволі тісний зв'язок із раніше дослідженими нормами адміністративного права, фізкультурно-спортивною, психолого-педагогічною діяльністю, окремими механізмами успішного менеджменту та їх регулюванням. Вирішенню цих та інших проблем присвятили свої праці багато вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів та юристів. На перший погляд, ці питання ніколи не залишалися без належної уваги, але, на жаль, було з'ясовано, що проблеми охорони здоров'я громадян у межах їх фізичної, публічної безпеки й порядку в повсякденній життєдіяльності, а також загальні й специфічні аспекти психолого-педагогічної підготовленості й готовності спеціально призначеного для цього правоохоронного персоналу, знаходили своє відображення у дослідницьких роботах переважно лише вчених-правоохоронців. Саме через це та існуючі політичні й соціальні зміни всі процеси діяльності сучасного громадянського суспільства й багатьох потужних державних інституцій вже достатньо далеко вийшли за межі раніше проведених наукових робіт, додатково створили цілу низку новітніх задач і проблем, які потребують новітнього бачення, негайного вивчення, уточнення, вирішення, апробації й упровадження з подальшим успішним і своєчасним їх редагуванням і регулюванням.

Також, обрання потужного й нового державного курсу на якісний рівень усієї галузі не тільки українського спорту, фізичної культури та виховання, а й існуючих систем підготовки й здоров'язбереження кожної особистості, потребують його осмисленої гармонізації й уніфікації з усіма нормами вітчизняних, європейських та світових галузей педагогіки, психології, спорту, фізичної культури та права.

На нашу думку, успіх цієї діяльності полягатиме у напрацюванні абсолютно нової та обов'язковому оновленні існуючої нормативної бази, сучасного теоретико-практичного матеріалу, створенні реальних можливостей використання й застосування отриманих результатів і технологій у юридичній, психолого-педагогічній та фізкультурно-спортивній практиці.

Організація планових чи позапланових занять, робота спортивних секцій, проведення найпростіших фізкультурно-спортивних заходів та визначення їх результатів завжди потребують високопрофесійного ставлення незалежно від рівня підготовки всіх учасників. Водночас реорганізація системи фізичного виховання, культури та підготовки торкнулася всіх: від найменших закладів навчання і до наймогутніших систем підготовки мілітаризованих та правоохоронних відомств нашої держави, а введення нових вимог, міжнародних норм, стандартів і технологій призвели до суттєвих змін безпосередньо в самих процесах раніше добре налагодженого навчання, тренування та виховання.

Отже, сьогодні цілком закономірним стало те, що все, що виходить поза межі раніше дослідженого, потребує новітніх, рішучих, сміливих та інноваційних думок, поглядів, розробки чи вдосконалення існуючих форм і методів ефективно організації й менеджменту, спрямованих на успішне досягнення й вирішення запланованих завдань та очікуваних високих результатів.

Мета дослідження – обґрунтування певної частини вихідних даних щодо вирішення деяких питань і розбіжностей стосовно підготовки й постійного професійного вдосконалення працівників територіальних органів і підрозділів Національної поліції України не тільки загальновідомими й традиційними засобами фізичної культури і спорту, а й за допомогою організації лікарського, педагогічного та психологічного спостереження за обов'язковими процесами формування підготовленості й готовності персоналу до виконання службових завдань.

Завдання дослідження

1. Пошук і визначення найбільш оптимальних шляхів організації лікарського, педагогічного та психологічного спостереження за обов'язковими процесами формування підготовленості й готовності персоналу до виконання службових обов'язків.

2. Розробка й обґрунтування методологічних критеріїв, дій та вимог щодо організації лікарського, педагогічного та психологічного спостереження за процесами професійного вдосконалення особового складу.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз на основі вивчення психолого-педагогічної, юридичної, фізкультурно-спортивної, медичної, спеціальної та прикладної літератури; аналіз нормативних документів і архівних матеріалів; анонімне опитування студентів, курсантів, слухачів різних курсів, офіцерів поліції (чоловіків і жінок) з різним досвідом і терміном перебування на службі, найбільш досвідчених викладачів та інструкторів фізичної підготовки, наукових та науково-педагогічних працівників з узагальненням їх передового досвіду, а також лікарські та психолого-педагогічні спостереження за організацією навчального, тренувального й змагального процесів, станами особового складу з метою виявлення, визначення й вирішення найбільш актуальних питань досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що спостереження (англ. *observation*) – це метод наукового дослідження, що полягає в активному (систематичному, цілеспрямованому, планомірному) та навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого здобувається знання про зовнішні сторони, властивості й відносини досліджуваного об'єкта [1; 2; 4; 12]. На підставі цього, а також із метою визначення впливу службового й фізичного навантаження на організм поліцейських, вдосконалення ефективності форм і методів їх підготовки, доцільно впроваджувати та здійснювати періодичне лікарське та психолого-педагогічне спостереження. Наразі під цими термінами ми розуміємо комплексні й спільні дослідження, які одночасно повинні проводити фахівець-лікар (обов'язковий щорічний медичний огляд), психолог, викладач (інструктор, тренер) та керівник територіального органу чи підрозділу поліції, а результати використовувати, окрім з'ясування рівня й, за необхідності, методів покращення стану здоров'я, для корекції й удосконалення процесу їх професійно-психологічного навчання [3; 6–8; 10]. Насамперед спостереження кожної категорії вищезазначених фахівців повинно базуватись на таких методологічних вимогах:

- пошук і зосередження уваги на головному, досліджуваному або необхідному;
- плановість, поступовість і навмисність;
- системне сприйняття й реальне оцінювання об'єкта у досліджуваних режимах чи процесах.

У цьому випадку цілком закономірним стає те, що кожен із перерахованих вище фахівців має свій конкретно визначений напрям відповідальності: лікар визначає загальний стан здоров'я та медико-вікову групу для занять чи навчально-тренувального процесу, психолог вивчає психологічні особливості кожної окремої особистості, викладач (інструктор, тренер) і керівник органу чи підрозділу поліції оцінюють індивідуальне відношення, стан підготовленості й готовності, шляхи та швидкість процесів відновлення, якість впливу використаних і застосованих форм, методів і засобів тощо.

Слід зазначити, що у поліцейському середовищі найпростішим і найефективнішим методом діагностики є спостереження, які повинні проводитися означеними вище особами безпосередньо на заняттях, тренуваннях або змаганнях із професійно-прикладних та ігрових видів спорту [9; 10; 14; 15]. При цьому, головна ініціатива діяльності повинна належати саме викладачу (інструктору, тренеру), а лікар, психолог (окрім використання й застосування різноманітних тестів), інструктор та керівник спільно зобов'язані обрати таку форму організації й реалізації завдань, які дозволять ефективно та успішно їх вирішувати, оцінювати та коригувати.

Особливістю лікарського та психолого-педагогічного спостереження є те, що під час початкового опитування, огляду й діагностування можна не виявити існуючих (прихованих, скритих) проблем, але вони будуть чітко проявляти себе саме під час практичних занять, виконання тренувального чи змагального навантаження. Це дасть змогу ще на початковій стадії визначити стан та рівень готовності, підготовленості, невідповідності чи неготовності досліджуваної особистості до виконання покладених на поліцейського завдань, своєчасно внести корективи в процеси організації підготовки та управління нею [4; 11].

Водночас необхідно враховувати, що наведені вище спостереження, особливо їх комплексність, іноді можуть заважати нормальному ходу традиційного навчально-тренувального процесу: доводиться порушувати плани проведення занять, раптово переривати їх, змінювати завдання, відволікати особовий склад тощо. Але, враховуючи зарубіжний досвід підготовки поліцейських та військових інших країн слід відзначити, що така нестандартність вже давно «прийнята на озброєння» правоохоронців, які вже мають певний досвід службової діяльності або проходять процеси відбору до більш потужніших підрозділів.

Проте, у нашій ситуації, щоб продумано й планово уникнути цього, не знижувати й підтримувати ефективність та моторну щільність у ході звичайного навчального процесу, крім застосування традиційно загальновідомих у психології, медицині та фізичному вихованні тестів і нормативів, доцільно використовувати найпростіші, невимушені вербальні опитування-бесіди на початку й наприкінці занять, а візуальні огляди й спостереження здійснювати під час проведення основної частини заняття або тренування, здачі контрольних нормативів чи проведення кульмінаційних моментів спортивних змагань.

Також дискусійним і доволі специфічним питанням процесів успішного формування підготовленості й готовності поліцейських до їх діяльності є обов'язкова участь у заняттях та виконання службових обов'язків у ще одній професійній соціо-психологічній системі: «поліцейський-чоловік – поліцейський-жінка». Невирішуваних проблем тут майже не спостерігається і, сьогодні, на теренах нашої держави дуже багато екіпажів патрульної поліції комплектуються й успішно несуть службу щодо забезпечення публічної безпеки, порядку та боротьби із злочинністю саме за принципом «поліцейський-чоловік – поліцейський-жінка».

На жаль, ці питання, поки що, є малодослідженими, але попередній досвід фізкультурно-спортивної, лікарської, мілітаризованої та правоохоронної діяльності, а також раніше проведені наукові дослідження й спостереження за різними категоріями населення впевнено демонстрували те, що переважна більшість жінок виконує окремі силові вправи, вправи на швидкість та витривалість дещо гірше ніж чоловіки. Водночас, вправи на гнучкість, дотримання рівноваги та пластичність жінки виконують дещо краще ніж чоловіки [6; 7; 12; 13]. Крім того, раніше існували види спорту, де участь жінок була від заборонаю або не передбачалася взагалі, спортивні змагання між чоловіками й жінками проводити не рекомендувалося, а фізкультурно-спортивні нормативи складаються окремо для чоловіків та жінок тощо. Це завжди вважалося, було і є наслідком специфічної фізіологічної будови жіночого організму та збереження його основного призначення. Але, не дивлячись на це, сьогодні все більше видів спорту стають доступнішими для жінок, проводяться різні спільні (змішані) змагання, естафети, конкурси, старты, міксти тощо, для участі в яких, на наш погляд, потрібно проводити поглиблене попереднє медичне обстеження.

Так, вибірково, добровільне й анонімне опитування певної кількості задіяних поліцейських-жінок під час проведення одного з масових заходів показало, що: майже 100 % респондентів знають про користь фізичних вправ для їх здоров'я; 78 % визнали, що методика фахового лікарського й психологічного обстеження поліцейських-чоловіків та поліцейських-жінок майже однакова за виключенням окремих напрямів обстеження, та лише 9% опитаних вважають обов'язково необхідним огляд відповідного фахівця напередодні їх запланованої участі в спортивних змаганнях.

Це наштовхує на думку про те, що більшість респондентів не має достатнього обсягу знань та специфічної теоретичної інформації стосовно причин виникнення різноманітних проблем лікарського характеру (травми, болі, порушення, запалення тощо), в результаті або рецидивом чого вони можуть бути, які наслідки можуть мати і як попередити їх виникнення.

Саме тому, службова діяльність в системі «поліцейський-чоловік – поліцейський-жінка», це абсолютно нормальне явище, оскільки й у цілому, гендерна рівність – це частина загальної соціокультурної трансформації, що змінює функціонування багатьох традиційних суспільств і сприяє активному розвитку демократичних інституцій [5]. Сьогодні гендерна рівність забезпечує перехід до постматеріалістичних цінностей реалізації й самореалізації, які сприяють особистісно-індивідуальному фізкультурно-спортивному розвитку, а теперішня гендерна політика України постає зовсім у новому, актуальному світлі й вимагає схвалення гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і у багатьох різних його інституціях [5; 15]. Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у різноплановій фізкультурно-спортивній та професійній діяльності, у прийнятті суспільно важливих рішень щодо забезпечення рівних службових можливостей для жінок і чоловіків тощо.

Слід зазначити, що не дивлячись на гендерну рівність «поліцейського-чоловіка» та «поліцейської-жінки», їх спільна професійна діяльність, окрім безумовного виконання посадових обов'язків, передбачена й регулюється багатьма відомчими інструкціями, розпорядженнями, наказами, законами та іншими відповідними нормативними документами. Але, у будь-якому випадку, інструктору, викладачу чи керівнику органу або підрозділу поліції слід обов'язково враховувати, що заняття з фізичної підготовки та участь у спортивних змаганнях поліцейських-жінок обов'язково повинні проводитись з урахуванням їх анатомо-фізіологічних особливостей та прямого призначення щодо безумовного збереження фізичного здоров'я та функції материнства.

Висновки. Окрім щорічного обов'язкового медичного огляду, проведення періодичного лікарського та психолого-педагогічного спостереження в процесі спортивних змагань чи занять з фізичної підготовки дозволить вести постійний моніторинг стану здоров'я особового складу Національної поліції України, своєчасно вносити корективи до процесу їх професійно-психологічного навчання, орієнтуючись й ураховуючи не тільки здоров'я, а й стан оперативної обстановки, важливість завдань, ризики, рівень підготовленості й готовності кожного поліцейського взагалі.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у вивченні й удосконаленні психолого-педагогічних процесів оптимізації м'язової рухової пам'яті на заняттях із спеціальної (екстремальної) фізичної підготовки.

Використані джерела

1. Адміністративне право України: підручник / В. Б. Авер'янов, Є. В. Додін, І. М. Пахомов та ін.: за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юридична література, 2003. 894 с.
2. Акимова Л. Н. Психологія спорту. Одеса: Студія Негоціант, 2004. 127 с.
3. Башавець Н. А. Культура здоров'язбереження у питаннях і відповідях. Одеса: вид. Букаєв В.В., 2010. 272 с.
4. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Спостереження>.
5. Гендерна політика в Україні: складний шлях від декларацій до позитивних дій. URL: <http://hvylyu.net/analytics/society/genderna-politika-v-ukrayini>.
6. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2009. 279 с.
7. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. Киев : Олимпийская литература, 2003. 422 с.
8. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка. Основні положення. Київ: ЕксОб, 2003. 304 с.
9. Педагогічна психологія: конспект лекцій / укладач С. В. Кошелева. – Москва : АСТ : Санкт-Петербург : Сова, 2005. 94 с.
10. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
11. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практич. посіб. / В. П. Остапович, В. Г. Бабенко, Л. А. Кирієнко; за ред. д.ю.н., проф. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України, 2016. 84 с.
12. Спортивна медицина: посібник: за ред. В. Л. Карпмана. Москва : ФК і С, 1987. 304 с.
13. Фізичне виховання, спеціальна ФП та спорт: підручник / Ю. С. Финогенов, О. Л. Благій, С. І. Глазунов та ін. Київ : НУОУ, 2014. 468 с.
14. Wilmore J. H. Physiology of Sport and Exercise / J. H. Wilmore, D. L. Costill. Champaign, Illinois: Human Kinetics, 2004. 726 p.
15. Thibault E. A., Lynch L. M., McBride R. B. Proactive Police Management. New York : Prentice Hall, 2001. 490 p.

Babenko V., Evdokimova L., Hapsalis G.

MEDICINE, PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL OBSERVATION THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING OR SPORTS COMPETITIONS

The article deals with individual moments of the organization of medical, psychological and pedagogical observation in the process of general physical training or sports competitions held with the personnel of the National Police of Ukraine. It was found out that the joint physical culture and sports activities in the professional psychological systems "policeman-man – policeman-woman", "policeman-woman – policeman-man" is a completely normal, necessary and obligatory phenomenon of cultural transformation, which gradually changes the worldview, functioning and socialization of our society.

However, despite this, the effectiveness of the training process on the physical education of the National Police staff of Ukraine depends on the correctness of the selection and selection of the most effective forms, methods and means, as well as the volume of use, application and use of the load on classes or trainings in order to achieve the proper result.

Today, this can be done under the conditions of a phased system analysis of existing processes of formation of professional psychological readiness and readiness for specific activities within strict implementation of existing requirements, norms, directives, orders and laws, taking into account, at the same time, the state of the territorial-regional operational situation and the recruiting active issues of gender equality in our state.

In the police environment, observations that are conducted by the relevant specialists directly at classes, training sessions, or competitions in occupational and gaming sports are the most effective. At the same time, the main initiative of activity should belong to the teacher (instructor, coach), and the doctor, the psychologist (in addition to using and applying various tests), the instructor and the head must jointly choose the form of organization and implementation of tasks that will allow them to successfully and successfully decide and correct.

Carrying out periodic medical and psychological and pedagogical supervision in the process of sporting competitions or physical education will allow to constantly monitor the health of the employees of the National Police of Ukraine, to timely correct their professional psychological training, to take into account not only health but also the state of the environment, the level of readiness of each policeman as a whole.

Key words: *observation, National Police of Ukraine, physical training, gender, sports competitions.*

Стаття надійшла до редакції 21.09.2018 р.